

Ηλεκτρονική Δημοσίευση Ελεύθερη πρόσβαση

Σπύρος Βερονίκης
Ηλεκ/γος Μηχ/κός & Μηχ/κός Η/Υ
Δρ. Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας &
Μουσειολογίας
spver@ionio.gr

Δεκέμβριος 2020

Περιεχόμενα

- 1 Εισαγωγή
- 2 Οικονομικά μοντέλα δημοσίευσης
- 3 Ελεύθερη πρόσβαση σε περιοδικά
- 4 Ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση
- 5 Το παράδειγμα του BioMed Central

Ορισμοί

Τι σημαίνει ελεύθερη πρόσβαση;

Η *ανοικτή πρόσβαση* είναι ένα σύνολο αρχών και ένα πλήθος πρακτικών σύμφωνα με το οποίο τα ευρήματα έρευνας διατίθενται on-line, απαλλαγμένα από οποιοδήποτε κόστος ή άλλο εμπόδιο πρόσβασης.

Σύμφωνα με τις αρχές ανοικτής πρόσβασης, τα εμπόδια κατά την αντιγραφή, τροποποίηση ή διανομή περιεχομένου απομακρύνονται ή περιορίζονται δραστικά, ως αποτέλεσμα εφαρμογής μιας *ανοικτής αδειοδότησης* (Wikipedia).

Τρόποι πρόσβασης σε ηλεκτρονικό περιεχόμενο

Η πρόσβαση σε ηλεκτρονικό περιεχόμενο μπορεί να είναι:

- ελεύθερη
- ιδιωτική (περιορισμένη)
- συνδρομητική (με άμεση ή έμμεση ταυτοποίηση): π.χ. με προσωπικά credentials ή μέσω ιδρυματικών δικτύων

Μειονεκτήματα της συνδρομητικής πληροφόρησης

Απαιτείται καταβολή αντιτίμου (ανασταλτικός παράγοντας):

- για την αξιοποίηση χρήσιμης πληροφορίας
- για την πρόσβαση σε καλής ποιότητας πληροφόρηση

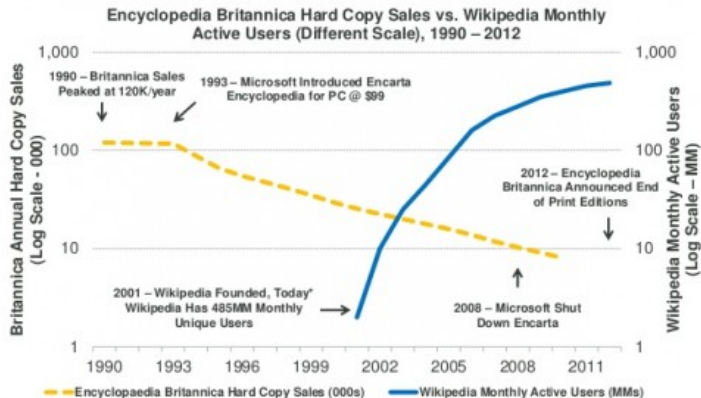
Αναλογιστείτε το παράδειγμα Britannica VS Wikipedia

Η πληροφόρηση ελεύθερης πρόσβασης συχνά είναι ένα φθινό υποκατάστατο της συνδρομητικής πληροφόρησης.

Ωστόσο, κάθε χρόνο, η ποσότητα διαθέσιμης πληροφορίας που είναι ελεύθερα προσβάσιμη, αυξάνεται!

Britannica VS Wikipedia

244 Years In, Encyclopedia Britannica Went Out of Print in 2012

Πλεονεκτήματα της συνδρομητικής πληροφόρησης

Η καταβολή αντιτίμου για πρόσβαση στην πληροφορία:

- δημιουργεί κίνητρο για τους δημιουργούς, προκειμένου να εκδίδουν, να ενημερώνουν και να διατηρούν επίκαιρο περιεχόμενο
- είναι απαραίτητη για να καλύπτονται δαπάνες έκδοσης (προσωπικού, εξοπλισμού, συντηρήσεων, κ.α.)

Η καταβολή αντιτίμου, εφαρμόζεται στις περιπτώσεις που τα δικαιώματα δημοσίευσης του περιεχομένου δεν είναι δημόσια παρά διατηρούνται από τον εκδότη (copyright).

Πλεονεκτήματα ανοικτής πρόσβασης

Από την άλλη, η πρόταση της ανοικτής πρόσβασης εξασφαλίζει ορισμένα πλεονεκτήματα:

- συνεπάγεται μικρότερο κόστος διαχείρισης
- συγκεντρώνει περισσότερους χρήστες
- αποτελεί προσφορά στην κοινωνία
- διαφημίζει τον δημιουργό

Η επίδραση του Παγκόσμιου Ιστού στις Βιβλιοθήκες

Η λειτουργία των ερευνητικών Βιβλιοθηκών είναι ακριβή (εξειδικευμένο προσωπικό, τακτικές προσκτήσεις υλικού, κ.α.)

- Πριν τη διάχυση του παγκόσμιου ιστού: λίγοι έχουν πρόσβαση σε επιστημονική πληροφόρηση (π.χ. ιατρική, νομική, τεχνική, κ.α.)
- Μετά τη διάχυση του παγκόσμιου ιστού:
 - Πολλοί έχουν πλέον πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας τεκμήρια, ελεύθερα προσβάσιμα
 - Δημιουργήθηκαν δωρεάν υπηρεσίες οι οποίες οργανώνουν αυτή την πληροφορία και αναπτύσσουν μηχανισμούς ανάκτησής της (π.χ. Google)

Οι χρήστες του διαδικτύου, μπορούν να χρησιμοποιήσουν ελεύθερα τον παγκόσμιο ιστό για την αναζήτηση και ανάκτηση πληροφοριών, όπως ακριβώς σε μια Βιβλιοθήκη.

Ζητούμενο είναι η δημοσίευση και διάχυση της πληροφορίας.

Το οικονομικό αντίτιμο συνιστά κίνητρο δημοσίευσης για δημιουργούς και εκδότες. Ωστόσο, δεν είναι το μόνο κίνητρο για δημοσίευση.

Υπάρχει ανάγκη (ηλεκτρονικής) δημοσίευσης, επειδή υπάρχει περιεχόμενο που αφορά σε:

- πωλήσεις και προώθηση προϊόντων/υπηρεσιών
- κυβερνητική πληροφορία
- ερευνητική πληροφορία
- εκπαιδευτική πληροφορία, κ.α.

Ποιός πληρώνει;

Αν η πληροφορία διατίθεται ελεύθερα, τότε ποιος πληρώνει τον δημιουργό/εκδότη;

Το παράδειγμα της τηλεόρασης:

- Η περίπτωση ελεύθερης μετάδοσης: το κέρδος αποκομίζεται έμμεσα, π.χ. (α) από διαφημίσεις ή (β) από χρηματοδότηση (όπως στην περίπτωση των κρατικών καναλιών)
- Η περίπτωση μετάδοσης με αντίτιμο:
 - η πρόσβαση μπορεί να δίνεται έναντι σύνδρομής
 - η πρόσβαση μπορεί να δίνεται on-per-use-basis (όπως π.χ. στα ξενοδοχεία)

Αυτοχρηματοδότηση με διαφήμιση

- Ένα μοντέλο αποκόμισης κέρδους κατά την δημοσίευση, είναι αυτό της αυτοχρηματοδότησης μέσω διαφήμισης.
- Περιεχόμενο γίνεται ελεύθερα διαθέσιμο μέσω ιστοσελίδων, εφαρμογών ή υπηρεσιών πληροφόρησης υπό την προϋπόθεση ότι ο τελικός αποδέκτης θα δεχθεί να λαμβάνει διαφημιστικά μηνύματα μαζί με το περιεχόμενο (π.χ. Google, YouTube, Spotify, κ.α.)

Η διαφήμιση του δημιουργού/εκδότη μπορεί να γίνεται:

- είτε απ' ευθείας από τον ίδιο: π.χ. με προσωπική ιστοσελίδα, blog, κ.α. Σ' αυτή την περίπτωση, ο διαφημιζόμενος κερδίζει κυρίως αναγνωρισιμότητα και όχι οικονομικό αντίτιμο. Ενίοτε, αποκομίζει κέρδος από άλλους διαφημιζόμενους στον ιστότοπό του (π.χ. ένας συγγραφέας μπορεί να διαφημίζει γραφική ύλη, λογισμικό συγγραφέας, κ.α.)
- είτε μέσω μεσάζοντος: π.χ. Google, Amazon, web-portal, κ.α. Σ' αυτή την περίπτωση, ο διαφημιζόμενος (δημιουργός ή εκδότης) προ-πληρώνει ένα ποσό για να διαφημίζεται (σ' ένα δημοφιλές κανάλι προβολής) και εισπράττει κέρδος από κάθε αλληλεπίδραση χρηστών με το περιεχόμενό του.

Διαφήμιση συγγραφέων

- **Σήμερα:** η διαφήμιση γίνεται κυρίως μέσω της δημοσίευσης σε ιστοσελίδες ακαδημαϊκών και επαγγελματικών χώρων, οι οποίες εντοπίζονται από τις μηχανές αναζήτησης.
- **Στο μέλλον:** η διαφήμιση (μάλλον) θα γίνεται δημοσιεύοντας σε δημοφιλή περιοδικά (π.χ. Science Direct, ACM, ...)

Το μοντέλο της διαφήμισης είναι αποδοτικό στις περιπτώσεις όπου το περιεχόμενο μπορεί να προβάλλεται σ' ένα πολύ μεγάλο κοινό (ευρεία προβολή).

Εξωτερική Χρηματοδότηση με Συνδρομές και Υπηρεσίες

Ένα εναλλακτικό μοντέλο είναι αυτό της συνδρομής.

Οι εκδότες διαθέτουν περιεχόμενο επί του οποίου διατηρούν τα δικαιώματα χρήσης, έναντι συνδρομών.

- Το περιεχόμενο, φιλοξενείται σε υποδομή του δημιουργού/εκδότη και είναι προσπελάσιμο για το διάστημα κατά το οποίο βρίσκεται σε ισχύ μια συνδρομή.
- Η συνδρομή μπορεί να είναι ορισμένης διάρκειας ή on-per-use-basis.

Ανάλογη είναι και η περίπτωση των δημοσιεύσεων σε συνέδρια, όπου για την παρακολούθηση των παρουσιάσεων καταβάλλεται αντίτιμο, μέρος του οποίου αποδίδεται στους συγγραφείς.

Εξωτερική Χρηματοδότηση με Κρατική Υποστήριξη

Σε ορισμένες περιπτώσεις, το κόστος δημοσίευσης μπορεί να καλύπτεται και από κρατική επιχορήγηση, ιδίως όταν τα έξοδα δημοσίευσης είναι μεγάλα και δεν αποσβάνονται από τα ίδια έσοδα.

Τέτοια είναι η περίπτωση π.χ. των κρατικών τηλεοπτικών σταθμών, όπου τα έξοδά τους είναι υπέρογκα και δεν καλύπτουν τις δαπάνες που απαιτούνται για τη δημιουργία και τη δημοσίευση περιεχομένου (π.χ. ενημέρωση, documentaries, συντηντεύξεις, απολογιστικές εκθέσεις, κ.α.)

Άλλα παραδείγματα κρατικής επιχορήγησης για την δημοσίευση περιεχομένου αποτελούν τα πανεπιστήμια, τα Μουσεία, τα Ερευνητικά Κέντρα, διάφορα Κρατικά Ινστιτούτα, οι ανοικτές κεντρικές βάσεις δεδομένων (π.χ. data.gov.gr, ArXiv), κ.α.

Εξωτερική χρηματοδότηση, εξ' ολοκλήρου από το κράτος

Σε ορισμένες περιπτώσεις, το κράτος χρηματοδοτεί εξ' ολοκλήρου τις απαραίτητες δαπάνες για δημοσίευση.

Τέτοιες είναι οι περιπτώσεις υποτροφιών, ερευνητικών προγραμμάτων (Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης, ΕΣΠΑ, Συλλογική Απόφαση Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΣΑΤΑ), Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, κ.α.), ανταλλαγής/μετακίνησης ερευνητικού προσωπικού (ERASMUS), ημερίδων/συνεδρίων, κ.α.

Στο πλαίσιο αυτών των χρηματοδοτήσεων, ο αποδέκτης της χρηματοδότησης υποχρεώνεται σε δημοσίευση και διάχυση του έργου που παράγεται (συνήθως μέσω κάποιου ιστοτόπου).

Εξωτερική χρηματοδότηση κατά την οποία πληρώνει ο δημιουργός

Κατά το μοντέλο αυτό, το κόστος της δημοσίευσης το αναλαμβάνει ο ίδιος ο δημιουργός/εκδότης.

Αυτό εφαρμόζεται κυρίως στις περιπτώσεις που ο ίδιος ο δημιουργός/εκδότης έχει ισχυρό κίνητρο για δημοσίευση, όπως π.χ. στην περίπτωση των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων.

Άλλα παραδείγματα είναι το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, το WWW Consortium, το RLG DigiNews (ISSN: 1093-5371, Web-based Newsletter by Cornell University Library), κ.α.

Ο Ερευνητής σαν Εκδότης

Σε πολλές περιπτώσεις, το ισχυρότερο κίνητρο δημοσίευσης το έχει ο ίδιος ο συγγραφέας/ερευνητής, καθώς από το δημοσιευμένο του έργου:

- αποκομίζει άμεσο όφελος (π.χ. από την πώληση αντιτύπων)
- αποκομίζει έμμεσο όφελος (π.χ. αναγνωρισιμότητα)

Έτσι, πολλές φορές χρηματοδοτεί ο ίδιος την έκδοση του έργου του, το οποίο συνήθως δημοσιεύεται σε κάποια ιστοσελίδα (αυτοδημοσίευση) και όχι σε έντυπη μορφή, προκειμένου να διατηρείται χαμηλά το κόστος δημοσίευσης.

Σχετικά με το κόστος δημοσίευσης

Το κόστος ακαδημαϊκής δημοσίευσης δεν είναι χαμηλό. Ωστόσο, μπορεί να μετριάζεται, όταν:

- η συγγραφή γίνεται από τον ίδιο τον συγγραφέα
- η επιμέλεια, μετάφραση, κριτική αξιολόγηση γίνεται από εθελοντές

Στην περίπτωση των συστημάτων ελεύθερης πρόσβασης, το κόστος διαχείρισης είναι χαμηλότερο, καθώς:

- είναι συστήματα απλούστερα, τα οποία δεν χρειάζεται να διαχειριστούν τις τεχνικές δυσκολίες για την επιβολή περιορισμών πρόσβασης/προσπέλασης περιεχομένου
- το κόστος διαχείρισης πνευματικών δικαιωμάτων και σχετικών αδειοδοτήσεων είναι απλούστερο όταν οι δημιουργοί διατηρούν όλα τα πνευματικά δικαιώματα και δεν εκχωρούν ορισμένα εξ' αυτών σε μεσάζοντες (διαφορετικά απαιτείται παρακολούθηση χρήσης του

Το κόστος ηλεκτρονικής δημοσίευσης

Το κόστος κατά την ηλεκτρονική δημοσίευση, διαχωρίζεται σε:

- **διαχειριστικό**: π.χ. συγγραφής, επικοινωνίας με εκδότες, αξιολόγησης
- **έκδοσης**: οριστικοποίηση της μορφής
- **διάχυσης**: δημοσίευση σε πολλαπλά κανάλια προβολής, τεκμηρίωση μεταδεδομένων, ...
- **διατήρησης**: μακροχρόνιας αποθήκευσης, μετατροπής μορφότυπου, κ.α.

Ελεύθερη πρόσβαση σε περιοδικά

Όπως είδαμε, ελεύθερη πρόσβαση σημαίνει:

- από οποιονδήποτε: χωρίς διακρίσεις οικονομικές, κοινωνικές, φυλετικές, ...
- από οπουδήποτε: εντός/εκτός επαγγελματικού χώρου
- οποτεδήποτε: χωρίς χρονικούς περιορισμούς (ημέρα/νύχτα, εργάσιμη/αργία)

Η ελεύθερη πρόσβαση έχει ιδιαίτερη σημασία και αξία στην περίπτωση των επιστημονικών περιοδικών.

Για τα ερευνητικά άρθρα, από πολλούς νοείται ότι "*All use is fair use*".

Το παράδειγμα του BioMed Central

Ο BioMed Central είναι ένας εκδοτικός οίκος με βάση το Ηνωμένο Βασίλειο, ο οποίος διαθέτει περισσότερα από 250 επιστημονικά περιοδικά.

- Δημιουργήθηκε το 2000 από τον εκδοτικό οίκο Springer (ο οποίος ονομάζεται πλέον Springer Nature, ήδη από το 2008)
- Χαρακτηρίζεται ως ο πρώτος και μεγαλύτερος εκδότης online, επιστημονικού περιεχομένου, ανοικτής πρόσβασης
- Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί όλα τα πνευματικά δικαιώματα
- οι χρήστες μπορούν να χρησιμοποιήσουν ελεύθερα τα άρθρα, μόλις αυτά δημοσιευθούν, υπό την προϋπόθεση ότι διατηρείται η ακεραιότητα του έργου και ότι γίνεται αναφορά στον δημιουργό και τον εκδότη.

- Τα άρθρα που δημοσιεύονται υπόκεινται σε διαδικασία ομότιμης κρίσης (peer-review).
- Χρησιμοποιεί το μοντέλο χρέωσης του δημιουργού/εργοδότη για την επεξεργασία και δημοσίευση του άρθρου (Article-Processing-Charge / APC).
- Τα έσοδα αυτά χρησιμοποιούνται για τις δαπάνες:
 - λειτουργίας των συντακτών και επιμελητών,
 - την παραγωγή των άρθρων,
 - τη λειτουργία των διακομιστών πρόσβασης,
 - τη συνεργασία με υπηρεσίες δημιουργίας περιλήψεων, παραπομπών και ευρετηρίασης,
 - άλλων υπηρεσιών που σχετίζονται με τους τελικούς χρήστες.

<https://www.biomedcentral.com/getpublished/article-processing-charges>

Χρήσιμες διευθύνσεις

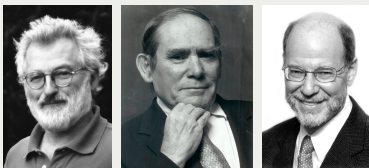
Ιστότοπος:

<https://www.biomedcentral.com/journals>

Πολιτική πρόσβασης:

<https://www.biomedcentral.com/getpublished/copyright-and-license>

Η γνώση είναι το αντίθετο της απομόνωσης

John Sulston, Sydney Brenner & Robert Horvitz
(Nobel prize for Medicine, 2002)

Η προηγούμενη έρευνα η οποία οδήγησε στο βραβείο λειτούργησε τόσο καλά επειδή η (επιστημονική) κοινότητα διατήρησε ένα ήθος διαμοιρασμού πληροφοριών - όπως συνέβη και με τα έργα ανάλυσης του ανθρώπινου γονιδιώματος - απ' την αρχή. Δώσαμε όλα μας τα αποτελέσματα στους υπόλοιπους ερευνητές αμέσως μόλις αυτά ήταν διαθέσιμα. Χάρη στην κοινή χρήση, επιταχύνεται η ανακάλυψη στην κοινότητα. Η έρευνα προάγεται και εξελίσσεται γρηγορότερα όταν οι άνθρωποι μοιράζονται ελεύθερα τα αποτελέσματά τους.

Η διαθεσιμότητα στην πληροφορία είναι σημαντική

Για να παράγουν προστιθέμενη αξία, τα ερευνητικά αποτελέσματα πρέπει:

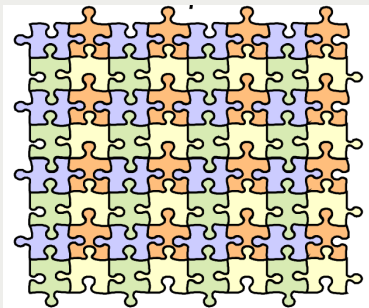
- να χρησιμοποιούνται
- να διαβάζονται
- να μνημονεύονται (cited)
- να κοινοποιούνται (shared)
- να εφαρμόζονται
- να επεκτείνονται
- να αποτελούν τη βάση νέων ερευνών

Έτσι, πρέπει να είναι διαθέσιμα σε όλους, δηλαδή:

- σ' αυτούς που μπορούν να τα αγοράσουν
- σ' αυτούς που δεν μπορούν να τα αγοράσουν
- σε όλους τους ενδιαμέσους

Η βιβλιογραφία μοιάζει με puzzle

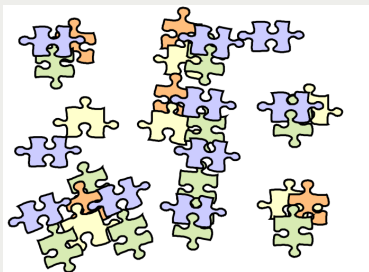
Θα πρέπει να είναι **ολοκληρωμένη** και **διαθέσιμη** σε όλη της την έκταση, για κάθε έναν που την χρειάζεται.

Όλες οι πληροφορίες είναι διαθέσιμες, συνδέονται άρτια μεταξύ τους, μην αφήνοντας χώρους με ερευνητικά κενά.

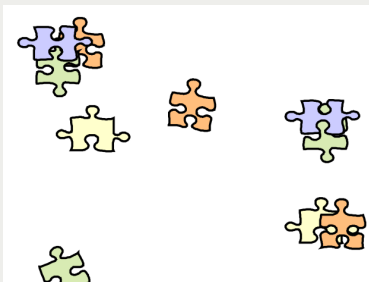
Η βιβλιογραφία όπως διαμορφώνεται για τους έχοντες

Όταν οι διαθέσιμες πληροφορίες είναι προσπελάσιμες μόνον απ' αυτούς που μπορούν να πληρώσουν για να τις αποκτήσουν, η βιβλιογραφία δεν είναι ολοκληρωμένη. Είναι αραιά συνδεδεμένη και χαοτική. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχουν πολλοί ερευνητές που να ασχολούνται με το αντικείμενο, για να καλύψουν τα ερευνητικά κενά.

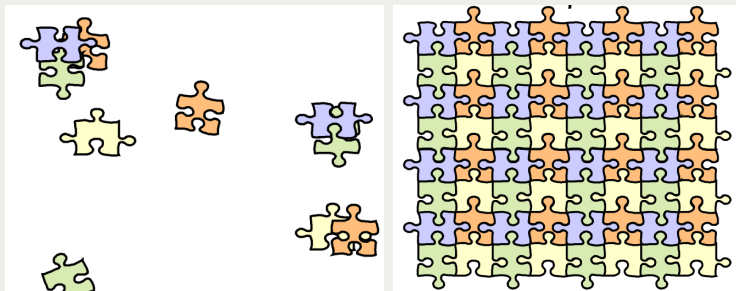

Η βιβλιογραφία όπως είναι για τους μη έχοντες

Όταν οι πληροφορίες δεν διατίθεται σ' αυτούς που δεν μπορούν να την πληρώσουν, τότε είναι αποσπασματική (προέρχεται μόνον από τα έργα των ιδίων) και συνήθως φτωχότερη.

Πώς φτάνουμε λοιπόν από την αραιή, διάσπαρτη βιβλιογραφία στην ολοκληρωμένη;

Πώς επιτυγχάνουμε να είναι η ολοκληρωμένη βιβλιογραφία διαθέσιμη σε όλους;

Επιστημονικά περιοδικά και ελεύθερη πρόσβαση

- Οι δημοσιεύσεις γίνονταν και μπορούν να συνεχίσουν να γίνονται σε έντυπα τεύχη, τα οποία ταχυδρομούνται. Ωστόσο, αυτό επιφέρει σημαντικό κόστος και πλέον δεν είναι απαραίτητο (χάρη στο διαδίκτυο).
- Τα ηλεκτρονικά περιοδικά μπορούν να διανέμονται **ταχύτερα**, σε περισσότερο κοινό, γεγονός που αλλάζει σημαντικά την **επιστημονική επικοινωνία** και κατ' επέκταση τη διαθέσιμη γνώση.
- όταν τα πλήρη κείμενα ερευνών διατίθενται ελεύθερα, μπορούμε να συνδέουμε άρθρα μεταξύ τους (με παραπομπές), με διαφάνεια. **Ακριβώς ό,τι χρειάζεται ένας ερευνητής.**

Γιατί πρέπει τα ηλεκτρονικά περιοδικά να ακολουθούν το επιχειρηματικό μοντέλο των εκδοτών που δημιουργήθηκε για τη χρήση των έντυπων περιοδικών;

- Οι συνθήκες έχουν αλλάξει. Γιατί όχι και το μοντέλο;
- Χρειαζόμαστε πλέον αυτόν τον ακριβό και περιοριστικό τρόπο διάχυσης πληροφορίας;

Tip:

Στην εποχή του διαδικτύου, είναι χρήσιμη και αποτελεσματική η διαφημιστική προβολή μέσω τηλεόρασης ή η καταχώρηση αγγελίας σε έντυπη εφημερίδα;

Αξιζει η ελεύθερη πρόσβαση;

Κατά το μοντέλο χρήσης των έντυπων περιοδικών:

- η απεριόριστη διάχυση: δεν υποστηρίζεται
- η ελεύθερη πρόσβαση: δεν υποστηρίζεται (κατά κανόνα)
- η βέλτιστη χρήση: δεν υποστηρίζεται

Κατά το μοντέλο χρήσης των ηλεκτρονικών περιοδικών:

- η απεριόριστη διάχυση: υποστηρίζεται, χάρη στο Διαδίκτυο
- η ελεύθερη πρόσβαση: υποστηρίζεται (υπό προϋποθέσεις)
- η βέλτιστη χρήση: είναι δυνατή

Τι σημαίνει *Ελεύθερη Πρόσβαση*;

Ελεύθερη Πρόσβαση (*Free Access*) σημαίνει ότι:

- το άρθρο είναι (παγκόσμια) διαθέσιμο, στον καθένα, **χωρίς να χρειάζεται να καταβάλει αντίτιμο**,
- σε μορφή εύκολα αναγνώσιμη,
- αμέσως μετά τη δημοσίευσή του,
- σε συμφωνημένο μορφότυπο (π.χ. XML+DTD),
- μέσω ενός ευρέως και διεθνώς γνωστού αποθετηρίου ελεύθερης πρόσβασης.

Ο συγγραφέας (ή ο εκδότης) διατηρεί όλα τα δικαιώματα επί του δημοσιευμένου έργου. Όταν άλλοι θέλουν να το χρησιμοποιήσουν, πρέπει να λάβουν σχετική άδεια από τον κάτοχο των πνευματικών δικαιωμάτων.

Τι είναι η Ανοικτή Πρόσβαση;

Η Ανοικτή Πρόσβαση (Open Access – OA) παρέχει περισσότερες ελευθερίες στον τελικό αποδέκτη του τεκμηρίου.

Πέραν της μη υποχρέωσης καταβολής αντιτίμου για την προσπέλαση του πλήρους περιεχομένου, ο τελικός χρήστης μπορεί:

- να χρησιμοποιήσει το τεκμήριο κατά τη βούλησή του
- να το τροποποιήσει/επεκτείνει προκειμένου να είναι καταλληλότερο για κάποιον διαφορετικό/συναφή σκοπό
- να το διαμοιραστεί με άλλα άτομα

Έτσι, κατά την Ανοικτή Πρόσβαση:

- ο συγγραφέας παρέχει τη δυνατότητα επαναχρησιμοποίησης του έργου του,
- ο συγγραφέας εκχωρεί όλα τα πνευματικά δικαιώματα (υπό προϋποθέσεις)
- ο συγγραφέας επιλέγει μια άδεια περιγραφής των όρων εκχώρησης των πνευματικών του δικαιωμάτων (π.χ. Creative Commons type of license)

Πώς διαφέρει η Ελεύθερη Πρόσβαση από την Ανοικτή Πρόσβαση;

Η ελεύθερη πρόσβαση (free access) έχει κοινά στοιχεία με την Ανοικτή Πρόσβαση (Open Access – OA) αλλά δεν είναι το ίδιο.

Όπως είδαμε, κατά την ελεύθερη πρόσβαση, το πλήρες περιεχόμενο ενός τεκμηρίου διατίθεται στον τελικό αποδέκτη, χωρίς αντίτιμο (συνήθως οικονομική χρέωση) προκειμένου να το μελετήσει.

Κάπου εκεί τελειώνει και η ελευθερία του τελικού αποδέκτη του τεκμηρίου.

Η ελεύθερη πρόσβαση μοιάζει πολλοί με την εμπορική πρόσβαση, με τη διαφοροποίηση ότι είναι απαλλαγμένη από την υποχρέωση καταβολής αντιτίμου.

Πώς διαφέρει η Ελεύθερη Πρόσβαση από την Ανοικτή Πρόσβαση;

Η ελεύθερη πρόσβαση είναι σαν να δίνεις σ' ένα παιδί ένα αυτοκινητάκι Lego, λέγοντάς του ότι μπορεί να το κοιτάζει, ίσως και να το αγγίξει αλλά σίγουρα δεν μπορεί να το διαλύσει και να φτιάξει ένα αεροπλάνο απ' αυτό.

Το πλήρες δυναμικό του διαθέσιμου υλικού δεν μπορεί να εκμεταλλευθεί.

Απ' την άλλη, η ανοικτή πρόσβαση απομακρύνει όλους τους περιορισμούς χρήσης, οδηγώντας στην βέλτιστη χρήση και τελικώς την προαγωγή γνώσης.

Πώς προστατεύεται ο δημιουργός κατά την ανοικτή πρόσβαση;

- Ο συγγραφέας, ως κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων, **παραχωρεί** ανεπιστρεπτί και μόνιμα το δικαίωμα χρήσης, αναπαραγωγής και διάχυσης του άρθρου, σε οποιαδήποτε μορφή και μέσο,
- με την **προϋπόθεση** ότι:
 - (α) αυτό δεν αλλοιώνεται ουσιαστικά,
 - (β) αποδίδονται σωστά η πατρότητα του άρθρου και οι λεπτομέρειες παραπομπών,
 - (γ) δεν έχουν αλλάξει οι βιβλιογραφικές πληροφορίες.

Τελικώς, ο δημιουργός προστατεύεται από την άδεια που χρησιμοποιεί για την εκχώρηση δικαιωμάτων (π.χ. Creative Commons). Οι όροι της ορίζουν τις προϋποθέσεις με τις οποίες εκχωρούνται τα δικαιώματα χρήσης του περιεχομένου.

Ποιός αναλαμβάνει το κόστος της δημοσίευσης;

Κατά το ισχύον (σημερινό) μοντέλο:

Ο συγγραφέας δημιουργεί νέο, πρωτότυπο περιεχόμενο. Σε συνεργασία με έναν εκδότη, γίνεται η επιμέλεια (συντακτική και αισθητική), η οριστικοποίηση, η αναπαραγωγή και η διανομή των αντιτύπων.

Κατά κανόνα, ο συγγραφέας παραχωρεί στον εκδότη όλα τα δικαιώματα χρήσης και εκμετάλλευσης, λαμβάνοντας σχετικό αντίτιμο. Αυτός πλέον, προβαίνει στην πώληση των αντιτύπων, απ' την οποία αποκομίζει χρήματα για να αποσβέσει την δαπάνη και να αποκομίσει κέρδος.

Τελικώς, πρόσβαση έχουν μόνον εκείνοι οι οποίοι μπορούν να καταβάλλουν το αντίτιμο πρόσβασης στο περιεχόμενο, δηλαδή δεν γίνεται ελεύθερη ή ανοικτή χρήση αυτού.

Κατά το μοντέλο της ελεύθερης/ανοικτής πρόσβασης:

Ο συγγραφέας δημιουργεί νέο, πρωτότυπο περιεχόμενο.

Ακολούθως είτε μόνος είτε σε συνεργασία με έναν εκδότη (π.χ. πανεπιστήμιο, διοίκηση συνεδρίου, ...) δημοσιεύει το περιεχόμενο υπό μορφή ηλεκτρονικού τεκμηρίου.

Το τεκμήριο αυτό μπορούν πλέον οι χρήστες να μεταφέρουν στον Η/Υ τους, χωρίς την καταβολή αντιτίμου (π.χ. JSTOR, Public Library Of Science, Φύλλα Εφημερίδας της Κυβερνήσεως, αποφάσεις της δημόσιας διοίκησης (Διαύγεια), κ.α.)

Αν δεν πληρώνει ο τελικός χρήστης το κόστος δημοσίευσης και την αμοιβή του δημιουργού, τότε ποιός τα πληρώνει;

Επαναπροσδιορισμός της δημοσίευσης

Προκειμένου να μπορέσει να λειτουργήσει το μοντέλο ανοικτής πρόσβασης, πρέπει να αναπροσδιοριστεί το μοντέλο που χρησιμοποιείται για τη δημοσίευση.

Χρειάζεται από την πώληση περιεχομένου να μεταβούμε στην πώληση υπηρεσίας.

- **Πώληση περιεχομένου:** τα δικαιώματα διατηρούνται, το περιεχόμενο προετοιμάζεται (αξιολογείται, μορφοποιείται), ενσωματώνεται στην Βιβλιογραφία, δημοσιεύεται (στον Ιστό) και πωλείται.
- **Πώληση υπηρεσίας:** τα δικαιώματα εκχωρούνται σε όλους, το περιεχόμενο προετοιμάζεται (αξιολογείται, μορφοποιείται), ενσωματώνεται στην Βιβλιογραφία, δημοσιεύεται και διακινείται ελεύθερα, χωρίς περιορισμούς.

Ποιός αναλαμβάνει το κόστος της δημοσίευσης;

Το νέο μοντέλο δημοσίευσης:

Αφού ο εκδότης δεν αποκομίζει χρήματα από την διάθεση του περιεχομένου, τα ζητά από τον δημιουργό. Έτσι, κατά το νέο μοντέλο δημοσίευσης (ανοικτής πρόσβασης):

- ο συγγραφέας (ή ο εργοδότης του) πληρώνει τον εκδότη προκειμένου να δημοσιεύσει μέσω αυτού, όπως ακριβώς ένας καλλιτέχνης πληρώνει έναν εκθεσιακό χώρο για την προβολή του έργου του.
- το κόστος ηλεκτρονικής δημοσίευσης είναι χαμηλό, και έτσι η επιβάρυνση του συγγραφέα δεν χρειάζεται να είναι πολύ μεγάλη.
- ένας εκδότης ο οποίος συγκεντρώνει πολλούς δημιουργούς, δημιουργεί πολλές μικρές χρηματικές εισροές.

Τα οφέλη του μοντέλου ανοικτής πρόσβασης

Για τους συγγραφείς:

- κερδίζουν αυξημένη προβολή του περιεχομένου τους, δημοσιεύοντας σε δημοφιλείς εκδοτικούς οίκους.
- η αυξημένη προβολή συμβάλλει στην αύξηση του πλήθους παραπομπών προς το έργο τους (citations)
- το περιεχόμενο μπορεί να προβάλεται σε κάθε ιστότοπο ή άλλο κανάλι προβολής επιλέξει ο ίδιος ο δημιουργός, χωρίς να δεσμεύεται από τον εκδότη του
- το περιεχόμενο μπορεί να διαμοιράζεται και να περιλαμβάνεται σε εκπαιδευτικά πακέτα, σεμινάρια, κ.α.

Πλεονεκτήματα για τους τελικούς χρήστες

Οι τελικοί αποδέκτες:

- δεν χρειάζεται ν' ανησυχούν για το αν η Βιβλιοθήκη τους διαθέτει συνδρομή στο αντίστοιχο περιοδικό
- αποκτούν πρόσβαση σε περισσότερο περιεχόμενο
- η προσπέλαση του περιεχομένου μπορεί να γίνεται και εκτός ιδρυματικών εγκαταστάσεων (π.χ. από το σπίτι)

Πλεονεκτήματα για τα Ιδρύματα

Για τις Βιβλιοθήκες και άλλα ιδρύματα/φορείς πληροφόρησης:

- προκύπτει μικρότερο κόστος, αφού η διάθεση γίνεται χωρίς καταβολή αντιτίμου
- το κόστος εξακολουθεί να υφίσταται στις Βιβλιοθήκες, αλλά είναι σημαντικά χαμηλότερο
- δίνεται η δυνατότητα αύξησης του περιεχομένου που προσφέρουν στους χρήστες τους, παράγοντας που είναι σημαντικότερος από την δαπάνη πρόσκτησης περιεχομένου.

Παράδειγμα υπολογισμού κόστους

Ας υποθέσουμε ότι επιστημονικό περιοδικό εκδίδεται μηνιαίως, και σε κάθε τεύχος περιλαμβάνονται 10 άρθρα, δηλαδή δημοσιεύονται $12 \times 10 \approx 120$ άρθρα/τεύχος/έτος.

Σήμερα, ένας εκδοτικός οίκος κοστολογεί στα περίπου 40Ευρώ το άρθρο, δηλαδή η συνδρομή ενός (1) μόνον επιστημονικού περιοδικού για ένα (1) έτος στοιχίζει στην Βιβλιοθήκη περίπου $120(\text{άρθρα}/\text{έτος}) \times 40(\text{Ευρώ}/\text{άρθρο}) \approx 4.800$ Ευρώ/έτος.

Δηλαδή για την συνδρομή σε μόλις 10 επιστημονικά περιοδικά (μηνιαίας έκδοσης) απαιτούνται περίπου 48.000 Ευρώ/έτος.

Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς το σημαντικό όφελος των φορέων πληροφόρησης από την αξιοποίηση του υλικού ελεύθερης/ανοικτής πρόσβασης.

Πληρωμή από την πηγή πληροφόρησης

Όταν καλείται ο συγγραφέας ή ο εργοδότης του (π.χ. πανεπιστήμιο, εταιρεία, νοσοκομείο, κ.α.) να καταβάλλει χρηματικό αντίτιμο στον εκδότη, τότε:

- δεν δημοσιεύουμε από ματαιοδοξία
- οι συγγραφείς αξιολογούν προσεκτικότερα τα άρθρα πριν να τα υποβάλλουν στον εκδότη

Έτσι, παράγεται ουσιαστικότερο και καλύτερο περιεχόμενο.

Πώς στηρίζουμε την προσπάθεια δημιουργίας ηλεκτρονικών περιοδικών ανοικτής πρόσβασης;

- **Οι συγγραφείς:** υποβάλλοντας τα άρθρα τους σε αυτά, αντί σε εμπορικά διαθέσιμα περιοδικά
- **Οι τελικοί χρήστες:** χρησιμοποιώντας τα ελεύθερα άρθρα και δίνοντας παραπομπές προς άρθρα ελεύθερα διαθέσιμα.
- **Οι Βιβλιοθηκονόμοι:** με ιδρυματική συμμετοχή και παρέχοντας σύνδεσμούς (links) προς τα ελεύθερα περιοδικά (στα εργαλεία, στις ιστοσελίδες και στις υπηρεσίες που παρέχουν)
- **Τα σχήματα διοίκησης/χρηματοδότες:** αποδεχόμενοι το μοντέλο πληρωμής-κατά-την-υποβολή, αναλαμβάνοντας το κόστος αυτό για λογαριασμό του συγγραφέα (ο οποίος είναι εργαζόμενος για αυτούς)

Το παράδειγμα του BioMed Central

- Όλα τα άρθρα των επιστημονικών περιοδικών που συγκεντρώνονται είναι ελεύθερα προσπελάσιμα.
- Οι συγγραφείς και τα ιδρύματά τους πληρώνουν ένα (σχετικά) μικρό ποσό για την δημοσίευση στο BMC. Το ποσό αυτό καταβάλλεται για την επεξεργασία του άρθρου, δηλαδή:
 - την οργάνωση μιας κριτικής αξιολόγησης
 - τη μορφοποίηση και κωδικοποίηση σε γλώσσα XML ώστε ακολούθως να μπορεί να αποδοθεί σε γλώσσα HTML
 - τη μορφοποίηση σε PDF για διευκόλυνση στην εκτύπωση
 - τη σύνδεση και ενσωμάτωση στη διεθνή βιβλιογραφία μέσω εργαλείων όπως το PubMed, CrossRef, ISI, κ.α.
 - την αποθήκευση σε ασφαλή αποθετήρια
 - τη φιλοξενία σε ιστότοπο προβολής και ευρετηρίασης

Χρέωση επεξεργασίας άρθρου:

Κοστολογείται περίπου σε 500 Ευρώ ανά άρθρο και το αντίτιμο καταβάλλεται μόνον για τα άρθρα που γίνονται αποδεκτά.

Τα ιδρύματα/φορείς μπορούν να είναι μέλη:

Το ύψος της συνδρομής (άνω των 2.000€ ετησίως) εξαρτάται από το μέγεθος του φορέα και το πλήθος των δημιουργών αλλά και τελικών χρηστών του φορέα.